

Mariam Marjanishvili

მარიამ მარჯანიშვილი

Scientific worker at Kutaisi State Historical Museum

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Giorgi Kereselidze's Epistolary Legacy

გიორგი კერესელიძის ეპისტოლარული მემკვიდრეობა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10846>

In the early XX century, Giorgi Machabeli, Mikhako Tsereteli, brothers Leo and Giorgi Kereselidze played a certain role in presenting Georgia, which was occupied by Russia, to Europeans.

Brothers Kereselidze established a “Group of separatists” and “Liberation committee of Georgia”, later they established “White Giorgi”; these were active party organizations, which did their best to liberate Georgia from Russia.

After the Second World War, Leo Kereselidze was killed during bombing of Berlin, which made Giorgi Kereselidze abandon political activity and he fully dedicated himself to literature.

Since 1956, in his letters addressed to his sister, Elelne Glurjidge, who lived in Tbilisi, Giorgi Kereselidze expressed his ideas and opinions about culture, art and writing, which contributes to the Georgian emigrational literature.

Keywords: émigré literature, epistolary heritage, Georgian Liberation Committee, Georgian newspaper, separatist group

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტული ლიტერატურა, ეპისტოლური მემკვიდრეობა, საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი, ქართული გაზეთი, სეპარატისტთა ჯგუფი

ყველა დროსა და ეპოქაში არქივებსა თუ მუზეუმებში დაცული ბევრი ტაბუდადებული წერილობითი მასალა მუდამ უცდიდა შესაფერის დროსა და გარემოებას, რათა მომხდარიყო მათი შესწავლა-საჯაროობა.

ამ უნიკალურ და ტაბუდადებულ დოკუმენტთა რიგს მიეკუთვნება XX საუკუნის ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა მოღვაწეობაზე ისტორიული ხასიათის წყაროები და პირადი წერილები.

საბჭოთა დიქტატურის პერიოდში საქართველოში აკრძალული იყო ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა ხსენებაც კი, მაშინ, როცა დღეს დიდია მეცნიერ-მკვლევართა და საზოგადოების დაინტერესება ემიგრანტთა ცხოვრება-მოღვაწეობისა და მათი შემოქმედებით საქმიანობის ამსახველ მასალებსა თუ ხელნაწერებზე.

ამ თვალსაზრისით ყურადსაღებია ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა შემოქმედებითი ნაწილის ის დოკუმენტური წყაროები, რომლებიც დღეს დაცულია, არამარტო საქართველოს არქივებსა თუ მუზეუმებში, არამედ მათ ახლობელთა პირად არქივებში – წერილების სახით.

საერთოდ, ეპისტოლარული მემკვიდრეობა შემოქმედებითი პროცესის განსაკუთრებული სფეროა. ეს იმდენად პირადული, ინტიმური სამყაროა, რომ მათი სამზეოზე გამოტანა, გამოქვეყნება, შესაძლოა, მართებულად არც მიიჩნეოდეს, მაგრამ მას ერთი დადებითი მხარე აქვს. „პირადი წერილები, უფრო თვალსაჩინოთ წარმოადგენს ავტორის ბუნებრივ, შეუფერავ სახეს, რადგან მასში

ფიქსირებულია წამიერი განწყობილებანი, უცრად დაბადებული აზრები. პირადი წერილების „ინტიმური დიალოგები“ გვაცნობს ეპოქას, გვიჩვენებს და აზუსტებს პიროვნების ცხოვრებისა და შემოქმედების უცნობ დეტალებს“.

ამ განასერში წარმოვადგენთ ცნობილი პოლიტიკური ემიგრანტის გიორგი კერესელიძის დღემდე უცნობ პირად წერილებს, რომელსაც ავტორი თბილისში თავის დას ელენე გლურჯიძეს უგზავნიდა:

„შენი ბოლო წერილი ბერლინში, დაახლოებით, ამ 20-22 წლის უკან მივიღე. დღეს 8 ამ თვის ბარათით უაღრესი ბედნიერება მივიღე. შენ და მეღა დავრჩით ჩვენი დედამამიშვილები ბიდან. ლეომ, იასონმა და ვახტანგმა დაგვაობლეს.

მომწერე ხოლმე ყველა ამბები. აკოცე ყველას ჩვენებს და სთხოვე ხანდახან მაინც ორი-ოდე სიტყვით გამომეხსენებინა. ჩვენი იასონის შვილები რომ დიდად ლამაზნი იყვნენ, ამას ხშირად მიამბობდა ხოლმე ლიზა ჩერქეზიშვილი. ერთი პირობა იასონის ბავშვების ბერლინში ჩამოყვანას ვაპირებდი, ხოლო ბევრმა ჩემგან დამოუკიდებელმა გარემოებამ ხელი შემიშალა. ეხლა არა ვნანობ. საქართველოს თავისი შვილები თვითონ სჭირიან და მათი გაფანტვა დედამიწის ზურგის სხვადასხვა კუთხეებში დიდი ეროვნული დანაკლისია“ (კერესელიძე, 1956).

გრემლნაკურებ პირველ წერილში სიტყვები ძლივს იკითხება. ამდენი ხნის მონატრებულ ძმას სურდა ყველაფერი გაეგო მისი ახლობლების ირგვლივ:

„შენი 3 თებერვლის წერილი დიდი ხანია მივიღე და უღრმესი ბედნიერებით წავიკითხე.

მართალია, ბევრი სამწუხარო ცნობებია შიგ (ვახტანგ ქართველიშვილის, საშა ნათიშვილის, ვანო ურთმელიშვილის, ტიტო გურამიშვილის, ნესტორ მაღალაშვილისა და კობტას შესახებ), მაგრამ შენი სიტყვები, კვლავ მიბრუნებენ ბავშვობისას განცდილ გრძნობებსა და სურათებს. რამდენი ტკბილი და რამდენი მწარე მოგონებანი აღსდგებიან ხოლმე ჩემთვისაა წინაშე და ჩემი გულის სიღრმეში. ხო, ჩემო ელენე, 13 აპრილს შესრულდება 51 წელი, რაც მე უცხოეთში დავეხეტები ქვეყნიდან ქვეყანაში. მაგრამ განა უკეთესთა უკეთესი ქვეყანა სამშობლოს ადგილს დაიჭერს?!...

მწერ – თბილისს ვეღარ იცნობო. და, განა, საერთოდ საქართველოს კიდევ ვიცნობ, ღმერთმა რომ მისი ნახვა მაღირსოს?! ფიზიკურად შეიძლება ესა თუ ის კუნჭული კიდევ მეცნობოს, მაგრამ მორალურად? ე.ი ნათესავ-მეგობრები და საერთოდ მთელი ერი და მე, 51 წლის დაშორების შემდგომ კიდევ ვიცნობთ ერთი-მეორეს?!

შენი ერთგული და მოსიყვარულე ძმა გიორგი კერესელიძე“ (კერესელიძე 1957).

ცნობილი დუშეთის საქმის გამო 1906 წელს ძმები ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მათი დეიდაშვილი ნესტორ მაღალაშვილი მოსალოდნელი დაჭერის შიშით შვეიცარიაში გაიხიზნენ.

რუსეთის მთავრობამ მათ კვალს მალე მიაგნო და შვეიცარიის მთავრობისაგან მოითხოვა სისხლის სამართლის დამნაშავეთა გადმოცემა. შვეიცარიის მთავრობამ ისინი დააპატიმრა. მათ საქმეს სასამართლოზე მოწვეულმა საერთაშორისო სამართლის ბელგიელმა მეცნიერმა ერნესტ ნისსმა შემდეგი მსჯავრი დასდო:

„რუსეთი მოტყუებით დადებული და დამტკიცებული 1783 წლის ხელშეკრულების დარღვევით გაბატონდა საქართველოში. მისი ბატონობა უკანონოა და წინააღმდეგომი საერთაშორისო სამართლისა, ამიტომ ყოველი მოქმედება ქართველთა ქვეყნის განთავისუფლებისათვის უკანონო უცხო ბატონობისაგან, პოლიტიკური აქტია. დუშეთის საქმეზე – კერესელიძეებისა და მაღალაშვილის გადაცემა რუსეთისათვის, ამიტომაცაა უკანონო საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, რადგანაც ისინი სისხლის სამართლის დამნაშავენი კი არ არიან, არამედ პატრიოტულ-რევოლუციონური აქტის ჩამდენნი“ (წერეთელი, 1962, გვ.11-13).

საერთაშორისო სამართლის ძალით განთავისუფლებული ძმები კერესელიძეები ჟენევაში დამკვიდრდნენ. უფროსმა ძმამ ლეო კერესელიძემ ჟენევის უნივერსიტეტი დაამთავრა და მეცნიერ-იურისტი გახდა, ხოლო გიორგი ქიმიის ფაკულტეტზე სწავლობდა. იგი უკვე ცოლ-შვილიანი იყო და მის მეუღლეს თამარ ციციშვილს პირველი ვაჟი მათე საქართველოში, ხოლო მეორე ვაჟი ლეო (ლულუ) ჟენევაში შეეძინა.

ძმებმა კერესელიძეებმა ჟენევაში პეტრე სურგულაძესთან ერთად „სეპარატისტთა ჯგუფი“ დაარსეს, რომლის ჟურნალი იყო „თავისუფალი საქართველო“. ჟურნალის რედაქტორი იყო პეტრე სურგულაძე, ხოლო თანამშრომლებად და ავტორებად კი ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მიხაკო წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი და ნესტორ მაღალაშვილი. პაპიროსის ქაღალდზე დაბეჭდილი ყოველთვიური ჟურნალი 24 გვერდიანი იყო. სულ 1913-14 წლებში ჟურნალის 4 ნომერი გამოვიდა (ჯანელიძე, 2002, გვ.149-159).

ამ ჯგუფმა და მისმა ჟურნალმა მოამზადა ქართული აზრი მომავალ დიდ საქმეთა გასაგებად. „სეპარატისტთა ჯგუფი“, 1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე „საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტად“ გადააკეთეს.

კომიტეტის წევრებთან ერთად გიორგი კერესელიძე ხან სტამბოლში, ხან ლაზისტანში, ბოლოს ბერლინში მუშაობდა, 1916 წელს ბერლინში „საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ „ქართული გაზეთი“ დაარსა, რომელსაც 1917 წლის დეკემბრიდან მის დახურვამდე (1918 წლამდე) რედაქტორობდა.

1918-19 წლებში გიორგი კერესელიძე მუშაობდა ბერლინში დამოუკიდებელი საქართველოს საელჩოში. საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის წლებში იგი სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ აქტიურ პარტიულ საქმიანობას ჩამოშორებული გიორგი კერესელიძე, გერმანიიდან საბოლოოდ საფრანგეთში დამკვიდრდა და ფართო ლიტერატურულ მოღვაწეობაში ჩაება.

და, როგორც ყველა ემიგრანტს მასაც დაუგროვდა ბიოგრაფიული და ინფორმაციული კაპიტალი. გიორგი კერესელიძე კალამს პროზაში ცდიდა. მას გამოუქვეყნებელი დარჩა ბიოგრაფიულ-მემორიალური ხასიათის მოგონებები, რომელიც მისმა შვილიშვილმა ნინო კერესელიძემ ქართველ მკვლევარს გიორგი მამულიას გადასცა.

გიორგი კერესელიძე ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად მაინც ღრმა ფესვებით იყო დაკავშირებული სამშობლოსთან. ბუნებრივია, რომ მის ყოფასაც თან სდევდა სევდა, ტკივილი და მონატრება:

„მომავლენა ხოლმე გორი, სადაც შენ, ლეო, ვახტანგი და მე დავიბადენით. მახსოვს ის სახლი, გორში, იქ სადაც ფშანი ლიახვსა და ლიახვი მტკვარს ერთვიან. მაგონდება ხშირად ჩვენი აღმზრდელი აკვანი, გადახობილი, ღარიბი, ჭუჭყიანი ახრისი და ვერ აღვიწერ რამდენ პოეზიასა ვპოულობ თუნდაც შემდეგ სურათში: წყლის „ბოჭკა“, საღორესთან ახლოს, „ბოჭკის“ კრანთან „გობი“, სადაც წინწკალ-წინწკალ წყალი გროვდებოდა, გადმოდიოდა და ქმნიდა პატარა წუმპეს, იხვისა და ბატის ჭუკების საბედნიეროთ.

მახსოვს დედა, ახალგაზრდა, ლამაზი, ტანადი, კობტა, ეშხით, მიმზიდველობით, საოცარი კეთილის ღიმილით დიდად დაჯილდოვებული. მისი ლიტერატურული და პოლიტიკური „სალონი“.

სტუმრობა, სახლი მთაწმინდაზე – იმედები მომავლისა – მამა, ილიასა და აკაკის რომ აღფრთოვანებით გვიკითხავდა და გვაყვარებდა. ყოველივე ეს და სხვა ბევრი რამ ღრმად და დიდის სილამაზით აღბეჭდილი არიან ჩემს გრძნობებში“ (კერესელიძე, 1957).

გიორგი კერესელიძის წერილებში სამშობლოსა და ახლობლების მონატრებასთან ერთად საინტერესო ლიტერატურული პასაჟებიცაა გაჟღერებული, რომელიც გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს მის განსწავლულობასა და კრიტიკულ, ესთეტიურ შეხედულებებზე:

„ჩემო ელენე, ვამაყობდი და ვამაყობ შენით, და როდესაც წარმომიდგები ხოლმე, როდესაც შენ მომეჩვენები, – ჩვენი ღვთაებრივი ნიჭის გრიგოლ ორბელიანის ლექსი, რუსეთიდან თავის დას ეფემიას რომ სწერდა გაიელვებს ჩემს გულში:

„...დაო სასურველ! ამა სოფელს შენ დამშთი მხოლოდ...
მისთვის ვლოც ცასა, შავნი დღენი ჩემთვის შთომილნი
არ შეწყდნენ, ვიდრე კვალად ჩემთა თვალთ არ გიხილონ,
და მაშინ, ოდეს საუკუნოდ მივლული თვალნი
მშობლიურ მიწა ხელთა შენთა გულს დამაყარონ...“

გრიგოლ ორბელიანი, ჩემო ელენე, მე მიმაჩნია მსოფლიო პოეზიის ერთ ულამაზეს ნიჭთაგან: ქართული სიტყვის სრულმპყრობელი, – დიდი ბატონი პოეზიისა, მუსიკალობისა, მხატვრობისა. მახსოვს, როდესაც მისი პოეზიისა და მამულიშვილობის დაფასებას ვწერდი – გარკვეულად მესმოდა ძახილი ჩემი სამშობლოსა. თითქოს მიკვივდა მისი ნიადაგი მორწყული მამა-პაპათა სისხლით, გაპოხიერებული მათი ძვლებით: „შენი გვამები მე მეკუთვნის, ისევე როგორც შენი აზრნი, შენი სული, შენი სიცოცხლე. მრავალ ტანჯულ გრიგოლს (სულიერად) – შვილთა იმედიც აღარა ჰქონდა, – სასტიკად შეუტია თერგდალეულებს. თაობამაც ვედარ იცნო უცხო სამოსელში გამოწყობილი პატრიოტი; შეშინდა უებარი ვაჟკაცი: „ვაჰ თუ რაც წახდეს – ვედარა აღსდგეს, – სასოწარკვეთილი მგოსანი ღრმად ამოიოხრებს:

„დავბერდი, ბედს ვერ მოვესწარ, დაემხო ჩემი სამშობლო,
გულს მიკლავს უიმედობა, საფლავს ჩავდივარ სიმწარით“.

– და განუტევა სული თვისი.

„ემიგრანტული ლიტერატურათმცოდნეობა საგანგებოდ აღნიშნავს გაორებას რომანტიკოსი პოეტების ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებაში. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია გიორგი კერესელიძის მიერ წაკითხული მოხსენება „გრიგოლ ორბელიანი“ (ჟურ. „კრებული“, ნიუ-იორკი, 1957 წ.) (კერესელიძე, 1957).

მე გრიგოლზე ბედნიერი ვარ, რადგან ღრმად მწამს რომ ჩვენნი შვილისშვილნი „ლამაზი და ვაჟკაცი ახალგაზრდობა“ მოუვლის ჩვენს ქვეყანას და მომავალს შეჭმნის წარსულის ღირსად. აბა, სხვა ვინა ჰყავს პატრონად „ჩვენს მშვენიერ ქვეყანას“! (კერესელიძე, 1957).

განსაკუთრებულია ემიგრანტთა დამოკიდებულება ილიას შემოქმედებისა და ქართული ნაციონალური იდეების ილიასეულ პარადიგმებთან.

ყურადღებას იქცევს ილიას პიროვნებისა და მისი შემოქმედების მიმართ გიორგი კერესელიძის დამოკიდებულებაც:

„ჟურნალ „ცისკრის“ რამდენიმე წერილმა („ცისკარი“ N5, 1957) ილიას შესახებ დიდათ დამაინტერესა. ილია ჩემთვის ღვთაებრივი მოვლენაა. მან გადაგვიჩინა სიკვდილის პირზე მისული საქართველო. სამწუხაროდ, კიდევ მთელი სიღრმით ვერ ჩავწვდით მისი შემოქმედების უსაზღვრო განძს. ზოგიერთთა ნაწერი, როგორც აქაური, ისე მანდაური ქართველებისა მცდარია, ღარიბი. თუნდ მისი „განდეგილი“ ავიღოთ მაგალითად. აქამომდე არ შემხვედრია არც ერთი ისეთი განხილვა, რომელსაც ესმოდეს თუ რა რელიგიურ - ფილოსოფიური აზრი სდევს ამ გენიოსურ ნაწარმოებში.

ესეთი ორიგინალური, წმინდა ილიასებრი განხილვა კეთილსა და ბოროტს შორის ბრძოლისა ვგონებ არავისა აქვს. არც „Flaubert“-ს, არც „Zola“-ს; არც ტოლსტოის, არც ლერმონტოვს, არც „anatol France“-ს და არც სხვას“ (კერესელიძე, 1958).

„წინასწარ კოცნით გიხდი მაღლობას ილიას საიუბილეო წიგნისათვის. ილიას ხსოვნა აქაც ვიდღესასწაულეთ. და განა შეიძლება ქართველმა, ვინც ამ სახელის ღირსია, ილია დავიწყოს?“ (კერესელიძე, 1958).

როგორც აღვნიშნეთ, გიორგი კერესელიძემ საფრანგეთში დამკვიდრებისას ფართო ლიტერატურულ-პუბლიცისტური მოღვაწეობა გააჩაღა. მისი კრიტიკული წერილები ლიტერატურაზე ევროპაში გამოძვალ ჟურნალ-გაზეთების გარდა ამერიკაში დაარსებულ ჟურნალ „კრებულშიც“ იბეჭდებოდა:

„როცა ჩვენ გორიდან თბილისში გადავდიოდით მამაჩემის პატივსაცემად გორის პატრიოტულმა წრემ მის გარშემო გადააღებინა სურათი. მამა ზის შუაში – გარშემო: ზის მამას მარჯვნივ ნიკო ლომოური; მარცხნივ პავლე ბურჯანაძე; უკან დგანან (მარცხნიდან-მარჯვნივ) კონსტანტინე ცხვედაძე, სიმონ გოგლიჩიძე, ა. თოხაძე, ა. დავითაშვილი, სურათის წინ წამოწოლილია ს. მაგლობლიშვილი. ეს სურათი მოთავსებულია ჩრდილო ამერიკაში დაბეჭდილ „კრებულში“ გრიგოლ (გიგო) დიასამიძის მოგონებებთან ჩართული. დიდი სიმ-პატივებით იხსენებს გიგო დიასამიძე მამას, ჩვენს ოჯახს, ისევე როგორც ლეოს და მე.

გიგო დიასამიძე და მისი ასული ლოლა ჩრდილო ამერიკაში არიან. ნიუ-იორკში ერთი ქართული ჟურნალი გამოდის. ამ ჟურნალმა წერილი მთხოვა. მივაწოდე ვრცელი განხილვა გრიგოლ ორბელიანის პოეზიისა და მისი პატრიოტიზმისა. ამასწინად მივიღე ხუთი ცალი. ჩემი წერილი ცოტა დამახინჯებულია. ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგო დიასამიძის მოგონება გორის ეპოქისა.

ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგოს და ლოლას სურათი. გიგო 87 წლისაა, მაგრამ კარგად გამოიყურება“ (კერესელიძე, 1958).

დანტეს „ღვთაებრივი კომედია“ – აღნიშნავს იმავე წერილში გიორგი კერესელიძე სამი თუ ოთხი უკეთესი თარგმანი რუსულად მაქვს წაკითხული, ამდენივე და მეტიც გერმანულად, ესევე ფრანგულად. ხოლო, დანტეს პოემის სიღრმეს და მშვენიერებას რომ ჩავწვდენოდ, იტალიური ენა საგანგებოდ ვისწავლე. ყველა ჩემს მიერ წაკითხულ თარგმანებს არ ძალუძდათ ჩემთვის დანტე ეგრძნობინებინათ. და მთარგმნელებმა 30, 40 და 50 წელი მოანდომეს ამ ძნელ საქმეს. ესევეა გოეტე, ვირგილიუსი, მილტონის „დაკარგული სამოთხე“ და სხვა გენიოსური ქმნილებანი. ფრანგთა დიდმა მწერალმა შატობრიანმა თარგმნა „დაკარგული სამოთხე“ და ამბობს: ნახევარი ჩემი სიცოცხლისა ამ თარგმანს მოვანდომეო. თარგმნილია პროზით“ (კერესელიძე, 1958).

შემდგომ წერილში გიორგი კერესელიძე დის შეკითხვაზე პასუხობს:

„მეკითხები თუ აქ დასდგეს „ევგენი ონეგინი“ და თუ ვნახე. დიდად აქებენ. არ ვიცი თუ დასდგეს. ორიოდ რუსული ფილმი ვნახე მე აქ. უნდა გითხრა, რომ ჩემზე დასტოვეს უხეირო შთაბეჭდილება. ნამდვილი ჩამორჩენილი პროვინციაა. ქართული ფილმებიც (ორი-ოდე) ვნახე და გული გამისკდა. რაღაც ნაცარ გადაყრილად მომეჩვენა – მტვრიანი, უნიჭო, უხეირო. ერთად ერთი ფილმი, რომელმაც აღტაცებაში მომიყვანა, არის ეკატერინე გაბაშვილის მოთხრობიდან აღებული „ვირის ამბავი“. გამაოცა განსაკუთრებით ბავშვების ნიჭიერმა თამაშმა. სხვა მსახიობებიც ნიჭიერნი არიან. კარგი ფილმი იმიტომაც რომ უბრალოა, უპრეტენზიო, გულწრფელი“.

ამ ეპისტოლეში იგულისხმება თენგიზ აბულაძისა და რეზო ჩხეიძის რეჟისორობით გადაღებული ფილმი „მაგდანას ლურჯა“, რომელმაც 1965 წელს კანის საერთაშორისო ფესტივალზე პრიზი მოიპოვა.

გიორგი კერესელიძე აქვე რუსეთის ხელოვნებასა და მწერლობასაც აფასებს: „რუსული არც ფილმები მომწონს და არც საერთოდ ხელოვნება. რუსები სულ უნიჭო არ არის ხელოვნების ორიოდ დარგში: სიტყვაკაზმული მწერლობა, ცეკვა, ნაწილობრივ – მუსიკა. არარაობაა მათი ქანდაკება, ხუროთმოძღვრება და მეტად ღარიბია მათი მხატვრობა. მუსიკაში ჰყავდათ ორიოდ, შედარებით დიდი მუსიკოსი: ბოროდინი (მამით ქართველი – გედევანიშვილი); მუსორგსკი... (ჩაიკოვსკი, რიმსკი კორსაკოვი და ორიოდ სხვა დიდებულ ვერ ჩაით-

ვლებიან). ხოლო არც მუსორგსკი და არც ბოროდინი ვერ ჩაირიცხებიან მოცარტის, მონტე-ვერდის, ბეთჰოვენის, ჩიმაროზას, ბახის, ბრამსის და სხვა გიგანტთა კლასში.

რაც შეეხება სიტყვაკაზმულ მწერლობასა და პოეზიას ყავდათ მათ რამდენიმე დიდი მწერალი: ტოლსტოი, დოსტოევსკი, გოგოლი და შედარებით დიდი ნიჭის პატრონი ლესკოვი და გორკი. სხვები მეორე და მესამე ხარისხის არიან და ისინიც ცოტა.

ბელინსკი ამბობდა: „პუშკინი, ტოლსტოი, დოსტოევსკი კიდეც არ არის ლიტერატურა.“ და მართლაც: როდესაც მიიღებ მხელველობაში თუნდაც ფრანგთა მწერლობას შედარება აღარ შეიძლება. ეს არის ამოუწურავი საღარო. რუსებმა ვერ მისცეს კაცობრიობას ვერც შოთა, ვერც დანტე, ვერც შექსპირი, მოლიერი, გოეთე, თუგინდ რასინი, მილტონი და უამრავი სხვა. უდიდესი მწერლები რუსებისა რომ აიღო ერთ „დონ-კიხოტად“ არა ღირან. ყველაზე ნიჭიერი უეჭველად გოგოლი იყო.

და, აი, იმანაც თავი მოიკლა. იმედგაწყვეტილმა, რადგან მთელ თავის ქმნილებაში ერთი პოზიტიური ფიგურა ვერ იპოვნა. გოგოლი იყო მორწმუნე ქრისტიანი და ის პესიმოზმი, რომელიც გამოსჭვივის მთელს მის ქმნილებაში აუტანელი იყო მისთვის.

რუსები ვერც მოგვემდნენ საკაცობრიო მოტივებს, რადგან მათი ისტორია აღიზარდა ფეოდალიზმის გარეშე. რუსეთში ვერ წარმოიშვა რაინდთა ინსტიტუტი. ქრისტიანული კულტურა მათთვის მიუწვდომელი დარჩა. 24 თუ 25 წლისა ვიქნებოდი, როდესაც რუსული ლიტერატურის ყველა თვალსაჩინო ნაწარმოები თითქმის ზეპირად ვიცოდი. პოეზია თუ პროზა. და, აი 50 წელიწადია რაც ვკითხულობ, ვკითხულობ და არა თუ ვერ ამოვწურე ფრანგების ლიტერატურა არამედ მისი ნაწილიც კი. ესევე შეიძლება ვთქვა ინგლისის, გერმანიის, იტალიის ლიტერატურის შესახებ“ (კერესელიძე, 1959).

ძმები კერესელიძეების მამა მათე კერესელიძე 1873 წელს დასახლდა გორში ილიასა და ანტონ ფურცელაძის თხოვნით. მალე აზნაურის ქალი მარიამ ყანჩელი შეერთო. სოფელი ახრისი, სადაც კერესელიძეები სახლობდნენ, მეჯვრისხევთან ახლოს მდებარეობს.

„ჩვენ გვექონდა ჩვენი დედ-მამის სურათი პოეტ იოსებ დავითაშვილის მიერ ამოჭრილი ჩუქურთმიან ჩარჩოში. უკან ეწერა პოეტის სახელით – ჩვენი მშობლებისადმი მიძღვნილი მისი ლექსი. იქნება კიდეც არსებობს. ნუ დაჰკარგავ თუ შენს ხელთ არის. დედა-ენის ძველ გამოცემაში იყო მოთავსებული ი. დავითაშვილის „იზარდე, მწვანე ჯეჯილო“ – რომელსაც წამდვნილი ჰქონდა: „ვუძღვნი ლეო კერესელიძეს“, ხომ არა გაქვს ეს გამოცემა“ (სამწუხაროდ, ჩვენს ხელთ არსებულ იაკობ გოგებაშვილის დედაენის 27-ე გამოცემაში, რომელიც 1976 წელს გამოიცა დავითაშვილის ლექსს „ჯეჯილოს“ ეს წამდვარება აღარ აქვს).

ჩვენ გვექონდა აგრეთვე ანტონ ფურცელაძის პოემა: „თამარ-ღაზნელი“, რომელიც მამა-ჩვენს უძღვნა...

გვექონდა აგრეთვე დედას მოთხრობა: „ნენე“ – მისი ლამაზი ხელით დაწერილი. ნეტავ ვისა აქვს ეხლა – თუ კიდეც არსებობს?“ – წერდა თავის დას გიორგი კერესელიძე.

მათე და მარიამ კერესელიძეები 6 შვილს უზრდიდნენ სამშობლოს (მხოლოდ ერთი ადრინადად გარდაეცვალათ) და ბავშვობიდანვე უნერგავდნენ რწმენას, რომ რუსი საქართველოდან უნდა წავიდეს. მათ ოჯახში შეკრებილი საქართველოს მოწინავე საზოგადოება, რომლებიც საქართველოს ჭირ-ვარამზე მსჯელობდნენ, ახალგაზრდებს კიდეც უფრო უმტკიცებდნენ აზრს სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მოპოვების შესახებ. ოჯახთან ნათელ-მირონობა აკავშირებდა მწერალ ანტონ ფურცელაძეს, რომელიც ლეო კერესელიძის ნათლია გახლდათ. მისი ორი წლით უმცროსი გიორგის ნათლია იყო ქაიხოსრო ფურცელაძე, ხოლო ერთადერთი ასულის ელენე კერესელიძის კი - აკაკი წერეთელი.

ფშანის ნაპირებზე ძმები კერესელიძეები ცნობილი მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების სოფრონ მგალობლიშვილისა და ნიკო ლომოურის შვილებთან ერთად თამაშობდნენ და მეგობრობდნენ.

ლეო კერესელიძე და ლეო მგალობლიშვილი ერთა თავისუფლებისათვის მებრძოლი გმირის ლეო გამბეტას საპატივცემულოდ მის სახელს ატარებდნენ.

ცხადია, ოჯახი და გარემო პირობები დიდ ზეგავლენას ახდენდნენ ძმები კერესელიძეების თავისუფლების იდეალების ჩამოყალიბებასა და პატრიოტული სულისკვეთებით აღზდაზე.

„მე ქართველად დავიბადე და ქართველად წავალ საიქიოს“, – წერდა იგი დას... გიორგი კერესელიძე პირად წერილებში თავის შეხედულებებს ხელოვნების სხვა დარგებზე აღნიშნავს: „მოვისმინე ხალხური სიმღერები. სამწუხაროდ უცხო რუსული გავლენა ეტყობა ჩვენს გუნდებს. ჩვენი ლამაზი Legato, staccato-ან-თი შეუცვლიათ, მაგრამ ჩემს გრძნობებს მაინც ეალერსებიან. მდიდარი მუსიკა გვაქვს და დიდი ქმნილებების შექმნა შეიძლება ნიჭიერი კომპოზიტორის მიერ. ამ 12-13 წლის წინათ, აქაურ ოპერის მომღერლებმა შეასრულეს ორიოდე გალობა ფალიაშვილის ოპერიდან ქართულ სადამოზე. მშვენიერი იყო. ბერლინში რომ ვცხოვრობდით, ჩემთან მოვიდნენ გერმანელები და მთხოვეს:

„ფალიაშვილის ოპერის patitura'-ის გადმოწერე და ოპერაში დავდგამთო.“ მივწერე ცხონებულ ფალიაშვილს. მიპასუხა: მე თვითონ ვაპირებ ჩამოსვლას და მაშინ ვნახოთო. ის აქ აღარ ჩამოვიდა და მისი ოპერებიც უცნობები დარჩნენ“.

„ჩვენი მოცეკვავეები ვნახე, დიდი ხანია ესეთი ეროვნული გრძნობით დაკმაყოფილება არ განმიცდია. საუცხოოდ ცეკვავენ. და, რაც ჩემთვის „უმთავრესია“, ჩვენი ეროვნული ცეკვის ძველი, რაინდული ტრადიციები, სავსებით დაცული აქვთ. არც ერთ ერს არა აქვს მსგავსი ფოლკლორის ცეკვა. ნინომ 4-ჯერ თუ 5-ჯერ ნახა. მისი მეგობრები აღტაცებულნი იყვნენ. ერთმა ნინოს მეგობარმა ქალიშვილმა „ფართო განათლებისა და არტისტულ გემოვნებით მდიდარმა, მითხრა: ქართველები სულ სხვა ხალხი ხართ. თქვენი მანერა, მოძრაობა, ზრდილობა – ყოველი თქვენი რასის არისტოკრატიის მღალადებელია. ქალი მოცეკვავეების მოძრაობა პლასტიური, მასთან თავდაჭერილი, მამაკაცების ცეკვა მათდამი პატივისცემას და რაინდულ ტრფობას გამოხატავენ და სხვა ქება-დიდება.

ყველა ჩვენმა ნაცნობმა ფრანგმა დიდი ხოტბა შეასხეს, როგორც ჩვენს მოცეკვავეებს ისე თვით ჩვენს ცეკვას. „Succes“ დიდი ჰქონდათ, სამწუხაროდ, თეატრი, სადაც ცეკვავდნენ, პირველ ხარისხოვანი არ არის. უკეთესი თეატრი რომ ეშოვნათ უფრო დიდი დაფასება ექნებოდათ, თუმც ასეც მშვენიერი „კრიტიკა“ ჰქონდათ პრესაში. თეატრი, სადაც ცეკვავდნენ, შედარებით მოზრდილია. ვგონებ სამი ათასი ადგილი აქვს. თითქმის ყოველთვის სავსე იყო. პროვინციაშიც დიდი გამოძახილი ჰპოვეს, განსაკუთრებით კი ნიცაში.

ჩემო ელენე, რომ იცოდე რა რიგ მწყურთან თქვენი ნახვა, ნახვა ჩვენი ქვეყნისა. უკვე დიდი ხანია, რაც ფიზიკური ტკივილითა ვგრძნობ სურვილს ჩემი სამშობლოს ნახვისა. თითქოს მთელი ჩემი სხეული მეუბნებოდეს: შენი ძვლები შენს ქვეყანას ეკუთვნის – „იქა ხარ დაბადებული და იქვე უნდა ჩახვიდე საფლავსა“ (კერესელიძე, 1958).

გიორგი კერესელიძე სიკვდილამდე ატარებდა დიდ ეროვნულ მუხტს. მისი ოჯახის ყველა წევრი ფლობდა რამდენიმე უცხო ენას, მაგრამ მათთვის უმთავრესი იყო მშობლიური ენა და საქართველოს თავისუფლება. იგი უცხოეთის ცის ქვეშ შემოქმედებით მოღვაწეობასთან ერთად აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობასაც ეწეოდა: „ამ დღეს (31.01.60) აქაური ქართველობა და ეკლესია, დღესასწაულობენ თბილისის დაარსების 1500 წელს. მე მაიძულეს ამ ზეიმის თავმჯდომარე ვიყო, ძალიან დაღლილ-დაქანცული და დასუსტებული ვარ, მაგრამ ვერა გზით ვერ გადავარწმუნე. „ერთხმად დავადგინეთ და ერთხმად გთხოვთო“...

„განმეორებით გმადლობ, ჩემო ელენე, წიგნების გამოგზავნისათვის. ყველაფერი რაც ქართულია, ჩემთვის ბედნიერებაა. აქაური მოგზაურები, თითქმის ყველა, ძალიან აქებენ საქართველოს, თბილისს, ქართველ ხალხს...

ეკ, რა საშინელი სურვილი მაქვს ჩემი ქვეყნის ნახვისა!“

სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის უცხოეთში გადახვეწილი გიორგი კერესელიძე 50 წლის გადასახედიდან აფასებდა ემიგრაციაში გატარებულ დროის რაობას და მისი აზრი ექვთიმე თაყაიშვილის შეხედულების თანხვედრი იყო, იმით, როცა ეს უკანასკნელი აცხადებდა: „ჩვენ ვერ გამოვდექით ღირსეულ შვილებათ, ვერ მოვუარეთ ბედითგან მოგორებულს თავისუფლებას, ვერ შევხვდით მომზადებული დიდ ისტორიულ მომენტს, რომლის მსგავსი შეიძლება საუკუნეების შემდეგ განმეორდეს. არც სამშობლოში ვვარგოდით და ემიგრაციაში ხომ სულ დავიქსაქსეთ, ჯგუფები ერთმანეთს ჩასდგომიან კრიჭაში, მტრებს კი არ ებრძვიან, ერთმანეთის მოსპობა დაუსახავთ თავის მიზნად.

ყველა ქართველი რომ ერთსულოვნათ ვიყვეთ, მაშინაც ძნელია დიდი შედეგების მიღწევა, თორემ ასეთ დაქსაქსულობაში რაღა სახეიროს უნდა მოველოდეთ?!“ (შარაძე, 1992, გვ. 94).

გიორგი კერესელიძე იმთავითვე კარგად ხედავდა „თეთრი გიორგის“ ორგანიზაციის ავსა და კარგსაც. იგი, როგორც მიხაკო წერეთელი აცხადებდა:

„იყო ამხანაგთა და მეგობართა გამტანი, ერთგული. განუსაზღვრელად გულკეთილი, მუდამ დამხმარე ხელმოკლე ქართველთა. სიუხვით და სტუმართმოყვარეობით ცნობილი. და, რაც მართლა იშვიათი თვისებაა ადამიანისა, მასაც ჰქონდა: ეს იყო აროდეს დამახსოვრება ვისგანმე წყენისა, აროდეს შურისძიება, აროდეს ცუდისათვის სამაგიეროს გადახდა. მას არ სწამდა „თვალი თვალისა წილ და კბილი კბილისა წილ. ასეთი იყო ცხოვრება და ბუნება ამ კეთილშობილი ქართველისა“ (წერეთელი, 1962, გვ.11-13).

გიორგი კერესელიძე შეუდრეკელი, მაგარი ბუნების კაცი იყო. იგი სიკვდილის ბოლო წუთამდე უმაღავდა ახლობლებს მის ავადმყოფობას. სასიკვდილო სენით შეპყრობილი მაინც იუმორით სავსე წერილს წერდა დას:

„მე არასოდეს, ჩემი ნებით, ჩემი ჯანმრთელობისათვის -ექიმისათვის არ მიმიმართავს. ესე ვამჯობინებდი: ისტორია არ იცნობს არც ერთ ექიმს, რომელიც ან ავადმყოფობით, ანდა მოხუცებულობით არ გამოთხოვებოდა ამ წუთისოფელს და თუ ქაჩალი თავს ვერ მოუვლის, სხვას ქოჩორს როგორ შეასხავს. მოლიერი დიდად ჰკვირავს ადამიანი იყო. ერთხელ ავად გახდა. მოსამსახურემ მოახსენა: ექიმი გეახლათ და თქვენი ნახვა ჰსურსო. მოლიერმა უპასუხა: წადი ბოდიში მომიხადე ექიმის წინაშე, უთხარი, ეხლა ავად ვარ და ვერ მიგიღებ, როდესაც სრულად განვიკურნები, მობრძანდეს და დიდი პატივისცემით მივიღებო.

მიაბნეს, რომ როდესაც პროფესორი შალვა ნუცუბიძე ავად გახდა, უთხრეს: პროფესორი – ექიმი მოვიდა შენ გასასინჯველადო. შალვამ მოიმარჯვა რევოლვერი და დაიძახა: არ შემოუშვათ აქ, თორემ არ დავინდობ, ვესვრიო. მაგრამ ლულუ და მია სხვა აზრისანი არიან და ჩემს დაუკითხავად მოიწვიეს ექიმი, რომელმაც, ვფიქრობ მიშველა, რადგან ბევრად უკეთესად ვგრძნობ ჩემს თავს. თუმცა ვინ იცის: ტოლსტოი ამბობს „ომი და მშვიდობა“-ში. ნატაშა გადაურჩა ავადმყოფობას, მიუხედავად ექიმების ჩარევისაო. ამრიგად, მე მოვრჩი, მიუხედავად ექიმების წამლებისა, თუ ექიმმა მომარჩინა. თუმც სავსებით განკურნებული არა ვარ, მაგრამ კიდევ ვკაცობ.“

საერთოდ, პოლიტიკურ ასპარეზზე ხელმოცარული ძმები კერესელიძეები ნათლად გრძნობდნენ, ერთმანეთის ლანძღვა-გინებასა და კრიტიკაში უქმად განვლილი მოღვაწეობის არარაობას. ქაოსში ჩავარდნილნი გამოსავალს ახალი თაობის ჭეშმარიტ გზაზე დაყენებაში ხედავდნენ. ერისა

და ქვეყნის ბედის ხელმძღვანელობა კი მათი აზრით, მხოლოდ საქართველოსათვის თავდადებულსა და ბრძოლის ქურაში გამობრძმედილ მამულიშვილს ხელეწიფებოდა.

საერთო მიზნის მისაღწევად და რუსეთის სივრციდან საქართველოს გამოსახსნელად წარმოებულ ბრძოლებში, მეორე მსოფლიო ომის დროს, ძმებმა იმთავითვე აქტიურად ჩართეს თავიანთი შვილებიც. ლეო კერესელიძემ ბავშვობიდან თავის თანამებრძოლად გაიხადა ერთადერთი ასული მარიამ კერესელიძე, რომელიც მამის მრავალ დავალებათა პირნათლად შემსრულებელი იყო.

ასევე იყო გიორგი კერესელიძის უფროსი ვაჟი მათე კერესელიძე, რომელიც 1942 წლის ზაფხულში კავკასიის ფრონტზე „დივერსანტ-პარაშუტისტთა“ ჯგუფთან ერთად საქართველოში იქნა გადასროლილი: „ერთ უკენით ღამეში ყველანი პლანერებით გადაგვისროლეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში“; – იგონებდა მათე კერესელიძე.

საქართველოში გადასროლილ „დივერსანტ-პარაშუტისტებს“ საქართველოს შინსახკომი სასტიკად გაუსწორდა.

მათ შორის დახვრეტას მხოლოდ მათე კერესელიძე გადაურჩა. მან 15 წელი გაატარა რუსეთის საპრობილეში და ტყვეობის შემდეგ დაუბრუნდა ოჯახს.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებიდან – 1944 წლამდე გერმანიის სამოკავშირეო შტაბში მსახურობდა გიორგი კერესელიძის უმცროსი ვაჟიც ლულუ კერესელიძე.

ტყვეობიდან მათეს დაბრუნების შემდეგ, სულ მალე, მრავალტანჯული მამულიშვილი გიორგი კერესელიძე „სოფლისა ქმნისა წესითა“ გამოეთხოვა სიცოცხლეს. დღეს იგი ქართველ პოლიტიკურ ემიგრანტთა მსგავსად უცხო მიწაზე განისვენებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თავდაპირველად, ეპისტოლეები საეკლესიო მწერლობის ჟანრი გახლდათ, რომელმაც თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე დიდი ევოლუცია განიცადა.

ცნობილია, მოციქულთა და განსაკუთრებით პავლეს ეპისტოლეები, რომელსაც მიმართვითი ხასიათის ფორმა გააჩნდა. შემდგომ ეპისტოლეები მხატვრულ ნაწარმოებებშიც გვხვდება ჩართული, როგორცაა: ვისის წერილი რამინისადმი - „ვისრამიანში“, ნესტანის წერილი ტარიელისადმი – „ვეფხისტყაოსანში“.

მსოფლიო ლიტერატურაში ცნობილია დიდი რომაელი პოეტისა და მოაზროვნის „ჰორაციუსის წერილი“.

ეპისტოლეების ჟანრის არა ერთი და ორი ნუმუმის დასახელება შეიძლება, ასევე XVIII – XIX საუკუნეების, როგორც ევროპულ ასევე ქართულ და რუსული ლიტერატურიდან. მაგალითად: გოეთეს „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანი“, ქართულ ლიტერატურაში დიდ ყურადღებას იპყრობს: ნიკოლოზ ბარათაშვილის „წერილი მაიკო ორბელიანისადმი“, ილია ჭავჭავაძის „წერილი აკაკი წერეთელს“, გიორგი წერეთლის „ღია წერილი ილია ჭავჭავაძისადმი“ და სხვ.

რუსული ლიტერატურიდან საყოველთაოდ ცნობილია ბელინსკის „წერილი გოგოლს“, მაიაკოვსკის „წერილი მაქსიმ გორკის“.

ჩამოთვლილ ნაწარმოებებში, როგორც ვხედავთ, ეპისტოლეები ზოგჯერ მიმართვის და ზოგჯერ წერილის ფორმითაა გამოყენებული.

საგანგებოთ ეპისტოლეებს, როგორც ლიტერატურულ ჟანრს იმდენად შევეხეთ, რომ წარმოგვეჩინა მათგან განსხვავებული ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა პირადი წერილები, რომლებშიც ფართო სპექტრითაა წარმოდგენილი ტრავმულ ცნობიერებაში ფოკუსირებული ემიგრანტთა სევდა და ნოსტალგია.

და, ბოლოს, ემიგრანტ გიორგი კერესელიძის პირად წერილებში მართალია, განსაკუთრებით გამოიკვეთება სუბიექტურობა, მაგრამ ასეა თუ ისე, ეპისტოლარული სფერო ემიგრანტული მემკვიდრეობის კვლევისას მაინც უნიკალური დოკუმენტური მასალაა და მეტად ფასეულ ფენომენს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კერესელიძე, გ. (1956; 1957; 1958; 1959), პირადი წერილები, ვეზინე.
კერესელიძე, გ. (1959) პირადი წერილი, პარიზი.
შარაძე, გ. (1992) „ამერიკელი ქართველები“, თბილისი: „სამშობლო“.
წერეთელი, მ. (1962), *ნეკროლოგი*, ჟურ: „ბედი ქართლისა“, 39-40, სალია კალისტრატე, (11-13). პარიზი.
ჯანელიძე, ო. (2002) *ნარკვევები საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ისტორიიდან*, თბილისი: „მეცნიერება“.

References:

- Janelidze, O. (2002). Nark'vevebi sakartvelos erovnul-demok'rat'iuli p'art'iis ist'oriidan. [Essays from the History of the Georgian National Democratic Party]. Tbilisi: „metsniereba“.
- K'ereselidze, G. (1956; 1957; 1958; 1959). P'iradi ts'erilebi. [Personal Letters]. Vezine.
- K'ereselidze G. (1959). P'iradi ts'erili. [Personal Letter]. P'arizi.
- Sharadze, G. (1992). „Amerik'eli kartvelebi“. [“American Georgians”]. Tbilisi: „samshoblo“.
- Ts'ereteli, M. (1962). Nek'rologi. [Obituary]. Zhur: „bedi kartlisa“, 39-40, salia k'alist'rat'e, (11-13). P'arizi.